Рішення
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувач ступеня доктора філософії **Граб Андрій Володимирович**, 1999 року народження, громадянин України, освіта вища: закінчив у 2022 році Київський національний університет імені Тараса Шевченка за спеціальністю 081 «Право», виконав акредитовану освітньо-наукову програму «Право».

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 17 березня 2026 року № 109-34 у складі:

Голови разової спеціалізованої вченої ради – **Марії Вікторівни КІКАЛІШВІЛІ**, доктора юридичних наук, доцента кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рецензентів – **Костянтина Петровича ЗАДОЇ**, кандидата юридичних наук, професора кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Анжели Анатоліївни СТРИЖЕВСЬКОЇ, кандидата юридичних наук, доцента, завідувача кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Офіційних опонентів – **Володимира Вікторовича ШАБЛИСТОГО**, доктора юридичних наук, професора, директора Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ;

Ганни Леонідівни ШВЕДОВОЇ, кандидата юридичних наук, доцента кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу Державного торговельно-економічного університету.

на засіданні «07» травня 2026 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» **Грабу Андрію Володимировичу** на підставі публічного захисту дисертації «Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення» за спеціальністю 081 «Право».

Дисертацію виконано на кафедрі кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник – **Дудоров Олександр Олексійович**, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису українською мовою, що повністю відповідає вимогам пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), та містить нові науково-обґрунтовані теоретичні і практичні результати, які мають істотне значення для розвитку кримінально-правової науки, а також для тлумачення, застосування і вдосконалення положень як КК України, так і інших нормативно-правових актів, а саме: для протидії латентному незаконному збагаченню і забезпечення принципу правової визначеності доведено необхідність законодавчого закріплення у ст. 368-5 КК України конкретного часового проміжку (упродовж трьох років після звільнення або припинення діяльності), протягом якого дія цієї кримінально-правової заборони поширюватиметься й на тих осіб, які припинили виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Обґрунтовано необхідність виключення з п. 2 примітки ст. 368-5 КК України формулювання «якщо доведено» як такого, що дублює загальний принцип кримінального процесу щодо обов'язку доказування та суперечить вимогам ч. 1 ст. 7 ЄКПЛ, яка проголошує передбачуваність кримінального закону. З'ясовано, що ст. 368-5 КК України необґрунтовано звужує коло спеціальних суб'єктів незаконного збагачення, виключаючи осіб, визначених у пп. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції», які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Через це вказано на необхідність поширення дії вдосконаленої ст. 368-5 КК України на зазначену категорію осіб і водночас доведено недоцільність віднесення деяких інших категорій «прирівняних» осіб до суб'єктів незаконного збагачення. Обґрунтовано необхідність законодавчого усунення як такого, що уможливлює уникнення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, взаємовиключного характеру кримінального

провадження, здійснюваного за ст. 368-5 КК України, та цивільного провадження щодо стягнення необґрунтованих активів (ст. 290 ЦПК України). При цьому доведено, що відкриття цивільного провадження щодо ВНА у випадках, коли особі вже інкримінується порушення кримінально-правової заборони, присвяченої відповідальності за незаконне збагачення, не суперечитиме принципу non bis in idem і презумпції невинуватості. Для реалізації викладеного теоретичного підходу запропоновано не лише виключити п. 5 із примітки ст. 368-5 КК України, а й внести зміни до абз. 1 ч. 2 ст. 290, ч. 6 ст. 290 ЦПК України. Наголошено на необхідності збільшення строку позовної давності у справах про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави до п'яти років (через внесення змін до ст. 258 ЦК України). Удосконалено: наукові підходи до кваліфікації незаконного збагачення та його відмежування від суміжних кримінальних правопорушень, згідно з якими: систематизовано особливості такого розмежування, зокрема, враховуючи необхідність дотримання принципу non bis in idem; склади лише кримінальних правопорушень, передбачених статтями 209 і 212 КК України, можуть розглядатись як суміжні щодо незаконного збагачення; останнє немає підстав вважати вторинним кримінальним правопорушенням; положення про оптимальність закріпленого в чинній редакції ст. 368-5 КК України кількісного параметру активів як предмета незаконного збагачення і, відповідно, про відсутність потреби у зменшенні мінімально визначеної різниці між вартістю набутих активів і законними доходами особи для настання кримінальної відповідальності за незаконне збагачення; пропозицію щодо збільшення максимального строку додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю за незаконне збагачення до п'яти років, що має бути відображено у санкції ст. 368-5 і ст. 55 КК України (у спосіб передбачення відповідного винятку для корупційних кримінальних правопорушень); положення про доповнення санкції ст. 368-5 КК України конфіскацією майна як факультативним додатковим покаранням, що дозволить посилити превентивний ефект досліджуваної заборони, особливо в умовах воєнного стану; положення про доцільність доповнення диспозиції ст. 368-5 КК України вказівкою на умисність діяння. Набули подальшого розвитку: теоретичні підходи щодо: визначення об'єктів кримінальних правопорушень, передбаченого ст. 368-5 КК України; визнання досліджуваної кримінально-правової заборони засобом протидії латентній корупції; можливості визнання малозначним незаконного збагачення, якщо предикатними стосовно нього виступили делікти, відмінні від кримінальних правопорушень; наукові погляди на періодизацію розвитку кримінального законодавства України про відповідальність за незаконне збагачення; уявлення про незаконне збагачення як конвенційний злочин, зокрема, з урахуванням: встановлення спільних і відмінних рис у розумінні цього делікту порівняно з відбитим у зарубіжному законодавстві; практики розгляду органами конституційного контролю інших країн справ щодо відповідності кримінально-правової заборони,

присвяченої відповідальності за незаконне збагачення, основоположним конституційним принципам; підхід, відповідно до якого у випадку набуття у власність активів іншою фізичною або юридичною особою, якщо таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, достатнім буде встановлення фактичного впливу спеціального суб'єкта на особу, яка формально володіє активами; положення про неможливість співучасті загальних суб'єктів кримінальних правопорушень в опосередкованому незаконному збагаченні з урахуванням того, що відповідальність за таке збагачення *de lege lata* пов'язана не з фактичним діянням спеціального суб'єкта, а з доведеністю певних обставин, що виключає наявність умисної спільної діяльності, а також робить потенційне засудження загальних суб'єктів у цьому разі непередбачуваним у розумінні ч. 1 ст. 7 ЄКПЛ; положення про те, що використаний у ст. 368-5 КК України зворот «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» відображає прагнення законодавця запобігти корупції серед визначеного переліку посад, що загалом корелюється зі змістом ст. 20 Конвенції ООН проти корупції. Водночас аргументовано, що для усунення невизначеності при встановленні суб'єкта незаконного збагачення покликання на ст. 368-5 із приміток ст. 364, ст. 368 КК України слід виключити; доводи на користь того, що виважене застосування угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях за ст. 368-5 КК України (разом із можливістю призначення більш м'якого покарання за ст. 69-2 КК України або звільнення від відбування покарання з випробуванням за ст. 75 КК України) є дієвим інструментом для пришвидшення судочинства, економії державних ресурсів, ефективної протидії корупції із забезпеченням при цьому принципу індивідуалізації покарання.

Здобувач має 13 наукових публікацій за темою дисертації, з них 6 наукових статей у фахових виданнях України, а також 7 тез доповідей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Граб А. В. Дотримання принципу презумпції невинуватості під час застосування кримінально-правової заборони, присвяченої незаконному збагаченню. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs.* 2022. Special Issue № 1 (120). С. 202–212.

2. Граб А. В. Розвиток кримінального законодавства України про відповідальність за незаконне збагачення. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 8. С. 335–340.

3. Граб А. В. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення «колишніх функціонерів». *Юридичний вісник.* 2024. № 3. С. 87–100.

4. Граб А. В. Співвідношення незаконного збагачення зі складами інших кримінальних правопорушень: у пошуках нового погляду на стару проблему. *Право і суспільство.* 2025. № 1. С. 313–322.

5. Граб А. В. Про співвідношення кримінально-правової заборони, присвяченої відповідальності за незаконне збагачення, та інституту визнання необґрунтованими активів

та їх стягнення у дохід держави: сучасний стан і перспективи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2025. № 2. С. 119–128.

6. Граб А. В. Особливості застосування заохочувальних заходів кримінально-правового характеру у провадженнях щодо незаконного збагачення (на підставі угоди про визнання винуватості). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Випуск 91: ч. 4. С. 36–47.

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради та висловили зауваження:

Кікалішвілі Марія Вікторівна, доктор юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Оцінка позитивна без зауважень.

Задоя Костянтин Петрович, кандидат юридичних наук, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Оцінка позитивна із зауваженнями:

1. Пропозицію законодавчого закріплення у статті 368-5 КК конкретного часового проміжку (упродовж трьох років після звільнення або припинення діяльності), впродовж якого чинність цієї кримінально-правової заборони поширюватиметься й на тих осіб, які припинили виконання функцій держави або місцевого самоврядування, логічніше було б віднести до рубрики «набули подальшого розвитку», оскільки пропозиція доповнити статтю 368-5 КК згадкою про так званий період інтересу вже висловлювалася раніше в літературі, на що звертає увагу сам дисертант. Хоча ніхто з авторів не пропонував надати «періоду інтересу» трирічний термін, як це пропонує Граб А.В., видається сумнівним, що цього достатньо для віднесення пункту наукової новизни, що розглядається, до категорії «вперше»

2. Граб А.В. обґрунтовує необхідність виключення з п. 2 примітки ст. 368-5 КК формулювання «якщо доведено» як такого, що дублює загальний принцип кримінального процесу щодо обов'язку доказування та суперечить вимогам ч. 1 ст. 7 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), яка проголошує передбачуваність кримінального закону. З цим доводом можна погодитися лише частково. Зазначене формулювання може породжувати виклики в площині статті 7(1) ЄКПЛ в певних випадках, однак сумнівно, що в будь-якому випадку застосування статті 368-5 КК, коли вказане формулювання братиметься до уваги, автоматично відбуватиметься порушення принципу законності в кримінальному праві.

3. Викликають сумніви окремі з висновків дисертанта щодо відмежування складу незаконного збагачення від складів інших кримінальних правопорушень. Так, дисертант

зазначає, що склади кримінальних правопорушень, внаслідок вчинення яких особа реально збагатилася (наприклад, склади кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена, наприклад, статтями 191 чи 368 КК), та склад незаконного збагачення не є суміжними, а неможливість засудження особи за одне із кримінальних правопорушень, внаслідок вчинення яких особа реально збагатилася, та за незаконне збагачення зумовлена принципом ne bis in idem. З цією тезою складно погодитися. Згаданий принцип, принаймні в розумінні статті 4 Протоколу № 7 до ЄКПЛ та практики тлумачення цього положення Європейським судом з прав людини, захищає людину від повторного кримінального переслідування, якщо в його основі лежать ті самі чи по суті ті самі факти, які лягли в основу першого кримінального провадження. Видається, що ця умова не виконується у випадку з кримінальними правопорушеннями, внаслідок вчинення яких особа реально збагатилася, та незаконним збагаченням. Наприклад, якщо у кримінальному провадженні за статтею 368-5 КК особа засуджується за придбання будинку, вартість якого не відповідає її законним доходам, це не означає, що в основу засудження ліг факт заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем чи одержання неправомірної вигоди. Погоджуючись з Грабом А.В. у тому, що особа повинна бути засуджена або за кримінальне правопорушення, внаслідок вчинення якого вона реально збагатилася, або за незаконне збагачення, зауважу, що обґрунтування такому підходу слід шукати в іншій площині.

4. Складно погодитися з твердженням дисертанта про те, що основним безпосереднім об'єктом незаконного збагачення є встановлений чинним законодавством порядок проходження державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в частині заборони набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність незаконних активів, який охороняється законом про кримінальну відповідальність (с. 160). Видається, що у такий спосіб Граб А.В. намагається дещо штучно узгодити визначення основного безпосереднього об'єкта з визначенням родового об'єкта кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена розділом XVII Особливої частини КК, який він, своєю чергою, визначив як суспільні відносини та інші елементи суспільного порядку, які забезпечують правопорядок у сфері службової діяльності та професійної діяльності з надання публічних послуг. Причиною моєї незгоди з дисертантом є те, що при вчиненні незаконного збагачення, особа, вочевидь, жодним чином не посягає "зсередини" на службову діяльність, оскільки при вчиненні незаконного збагачення вона не здійснює владну, організаційно-розпорядчу чи адміністративно-господарську діяльність, які сукупно утворюють зміст службової діяльності. Дисертанту варто було б замислитися над доцільністю «винесення» статті 368-5 КК, разом зі статтями 366-2 та 366-3 КК, в окремий розділ Особливої частини КК, який брав би під охорону доброчесність публічної служби чи інше подібне правове благо.

Стрижевська Анжела Анатоліївна, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Оцінка позитивна із зауваженнями:

1. Потребує додаткового обґрунтування пропозиція розширити коло спеціальних суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368-5 КК України, включивши до нього осіб, зазначених у пп. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», при цьому не диференціюючи кримінальну відповідальність для різних суб'єктів незаконного збагачення. Можливо, недоцільно застосовувати до зазначених осіб таку ж санкцію, що й до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування?

2. Привертає до себе увагу різний підхід дисертанта до юридичної техніки при формулюванні пропозицій змін до КК України та ЦПК України. Так, у запропонованій редакції примітки ст. 368-5 КК України (див. додаток Ґ) автор обирає догматично «правильний» шлях: він чітко розмежовує «осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» (п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції») та «прирівняних до них осіб» (п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»). Цим самим дисертант уникає термінологічної плутанини, яку сам же справедливо критикує у підрозділі 2.2 роботи (с. 138–140), зазначаючи, що «прирівняні особи» формально не можуть називатися «особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». Водночас, пропонуючи зміни до п. 3 ч. 8 ст. 290 ЦПК України, автор свідомо йде «хибним» шляхом, пропонуючи доповнити перелік осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, особами, наведеними у пп. «а», «ґ» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», тобто «прирівняними особами». Дисертанту потрібно або додатково обґрунтувати таку непослідовність, або ж узгодити між собою запропоновані зміни *de lege ferenda*.

3. Запропоноване в основному тексті дисертації та відтворене в завершальному законопроєкті (додаток Ґ) збільшення строку позбавлення права обіймати певні посади як додаткового покарання до п'яти років не супроводжується достатнім обґрунтуванням. Доцільно було б навести більш розгорнуту аргументацію на користь такого строку (чому саме 5, а не 10 чи 15 років, як у деяких зарубіжних країнах, законодавчий досвід яких аналізувався у розділі 1), спираючись з-поміж іншого на дані про рецидивну злочинність серед корупціонерів.

4. У підрозділі 3.1 дисертант обґрунтовує необхідність усунення взаємовиключного характеру кримінального провадження за ст. 368-5 КК України та цивільного провадження щодо стягнення необґрунтованих активів (ст. 290 ЦПК України), зазначаючи, що «подвійне стягнення» одного і того ж самого майна не допускатиметься, спеціальна конфіскація в

кримінальному провадженні не застосовуватиметься до тих активів, які вже були конфісковані за рішенням в цивільній справі, і навпаки (с. 184–195).

Однак потребує деталізації практичний алгоритм паралельної взаємодії зазначених проваджень. Зокрема, недостатньо враховані проблеми реалізації пропонованого підходу щодо преюдиційності судових рішень, черговості розгляду справ і можливості паралельного руху проваджень. Яким саме чином суд або орган досудового розслідування має перевіряти факт стягнення активів? До того ж поза увагою автора залишились особливості можливого паралельного руху відповідних проваджень, тоді як чинне законодавство не містить чітких приписів щодо підстав і порядку зупинення одного з проваджень, а також процесуальних наслідків ухвалення рішення в одній справі за відсутності остаточного рішення в іншій. По суті висловлена дисертантом позиція поки має лише теоретичний характер, вона не підкріплена конкретними змінами до законодавства у частині визначення процесуальних запобіжників, які б унеможливлювали виникнення згаданих ситуацій на практиці. Отже, без чітких процесуальних орієнтирів реалізація запропонованого дисертантом підходу може ускладнити правозастосовну практику.

Шаблистий Володимир Вікторович, доктор юридичних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ. Оцінка позитивна із зауваженнями:

1. Щодо мети дослідження. Мета дослідження полягає у комплексному розкритті проблем кримінальної відповідальності за незаконне збагачення і підстави такої відповідальності і далі за текстом. На мою думку, метою цієї дисертації могло бути удосконалення кримінального права в частині відповідальності за незаконне збагачення.

Таке твердження зумовлене тим, що дисертація є кваліфікаційною працею на здобуття ступеня доктора філософії у галузі права, в якій дійсно вирішено поставлені дослідницькі завдання, тоді як із комплексним розкриттям саме проблем кримінальної відповідальності за незаконне збагачення і підстави такої відповідальності виникає питання щодо саме усіх існуючих проблем. Така мета дослідження більш характерна для рівня докторських дисертацій.

2. Структурно-логічне забарвлення дисертації. Автор задекларував 8 підрозділів дисертації, яким майже органічно відповідають 6 дослідницьких задач, що не зовсім корелюється із 12-ма висновками дисертації. Разом із тим, здобувачу вдалося виокремити по 2 пункти наукової новизни із кожного підрозділу дисертації, 4 із яких уперше (всього 16), що свідчить про максимальне намагання продемонструвати результати дослідження. Хочеться, щоби в майбутній монографії розгляд цього питання знайшов свій розвиток. Під час захисту цьому питання проділю окрему увагу.

Дослідивши майже 300 джерел, автор майже чомусь оминув своєю увагою надбання

зарубіжних науковців з означеної тематики, про що свідчить майже відсутні, наприклад, англомовні видання у списку використаних джерел (лише джерела 277-289). Наукових англомовних праць всього лише чотири.

3. Про пропоновані кримінально-правові наслідки незаконного збагачення в частині конфіскації майна або без такої. Конфіскація майна у сучасній доктрині кримінального права досить обґрунтовано вважається радянським рудиментом, а у контексті дослідження автора треба вирішити також проблему спеціальної конфіскації, цивільної конфіскації.

4. Останнє, світоглядне, запрошення до дискусії. Автором задекларовано, що лише склади кримінальних правопорушень, передбачених статтями 209 і 212 КК України, є підстави вважати суміжними, а незаконне збагачення не слід визнавати вторинним злочином. Це твердження декілька разів зустрічається у тексті дисертації, проте крім простої констатації авторської позиції мною не виявлено її належного обґрунтування, крім посилання на свою ж публікацію під номером 57 у списку використаних джерел.

На мою думку, незаконне збагачення взагалі не є і не може вважатися корупційним кримінальним правопорушенням, з великою натяжкою його можна віднести до кримінального правопорушення, пов'язаного із корупцією. За слушним твердженням М.І. Хавронюка, все незрозуміле у кримінальному праві має мати приставку «квазі».

Згідно із Наказом НАЗК від 29.01.2021 № 26/21 «Про затвердження Порядку проведення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», однією із чотирьох загальних засад проведення повної перевірки декларації є перевірка на наявність ознак незаконного збагачення чи необґрунтованості активів (п. 4 ч.1 Розділу III).

У разі виявлення за результатами проведення повної перевірки ознак корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, за яке передбачено кримінальну відповідальність, уповноважена особа, яка проводила повну перевірку, упродовж 5 робочих днів з наступного робочого дня за днем погодження довідки складає та підписує відповідний обґрунтований висновок у двох примірниках Після погодження обґрунтованого висновку його затверджує Голова Національного агентства або заступник Голови Національного агентства. Затверджений обґрунтований висновок разом із відповідними матеріалами надсилається органу досудового розслідування або прокурору з урахуванням положень статей 216, 480, 480-1, 482-2 Кримінального процесуального кодексу України. (п. 6 Розділу VI).

Таким чином, тільки висновок НАЗК про повну перевірку декларації може містити безапеляційні дані щодо незаконного збагачення, що автоматично робить його предикатним по відношенню до неподання або подання недостовірних відомостей у декларації - ст. 366-2 та 366-3 КК України. Виходить правовий колапс — кримінальне правопорушення, пов'язане із корупцією, матиме наслідком притягнення до кримінальної відповідальності за корупційне

кримінальне правопорушення.

Запрошую дисертанта до дискусії з цього приводу під час захисту — слід навести додаткові аргументи як на користь самостійності незаконного збагачення, так і відсутність критики віднесення його законодавцем до корупційних кримінальних правопорушень.

Шведова Ганна Леонідівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу Державного торговельно-економічного університету. Оцінка позитивна із зауваженнями:

1. У підрозділі 2.1 автор визнає, що чинна редакція ст. 368-5 КК України «уможливлює відповідальність ... і тоді, коли ... активи ... не у корупційний спосіб» і пропонує вирішувати це на практиці через застосування ч. 2 ст. 11 КК України (малозначність) (с. 106). Але малозначність — інструмент індивідуального судового розсуду щодо ступеня суспільної небезпеки діяння, тоді як автор у цій логіці намагається компенсувати структурний ризик кримінально-правової конструкції. Це може породити нестабільність судової практики та підвищити непередбачуваність, що є чутливим для принципу визначеності. У зв'язку з чим виникає питання: коли саме та за якими ознаками слід виявляти «некорупційність» джерела активів і як це корелює з доказовими стандартами саме кримінального процесу?

2. Автор слушно зазначає доктринальну проблему: сама конструкція «набуття активів у власність «суперечить підходам цивільного права (зокрема через неможливість «легітимного» набуття права власності внаслідок злочину) і визнає її «умовною» (с. 107). Втім, якщо визнати, що термінологія здатна «заплутати правозастосувача», логічно очікувати або: - чіткішого авторського *de lege ferenda* рішення (яке саме формулювання диспозиції/примітки є оптимальним), або детальнішого обґрунтування, чому «умовність» не шкодить юридичній визначеності в кримінально-правовому сенсі. Це особливо важливо, зважаючи на чутливість незаконного збагачення до стандартів законності ("nullum crimen sine lege") і передбачуваності кримінального закону (ЄКПЛ, ст. 7, у логіці автора — напр., с. 118.).

3. Автор аргументує необхідність вилучення «якщо доведено» як дублювання загального принципу доказування та як ризику правової невизначеності (с. 118). Це цікава і нестандартна законодавча пропозиція, однак у науковому дослідженні варто глибше пояснити: - чи справді ця фраза створює «доказовий стандарт» у матеріальному праві, або ж має суто техніко-описовий характер (вказує на те, що зв'язок між активами та посадовцем має бути встановлений у процесі); - чи не призведе вилучення до зниження ясності диспозиції для практики?

4. Автор пропонує поширити кримінальну відповідальність за незаконне збагачення на осіб, які припинили виконання функцій держави/самоврядування, протягом трьох років

після припинення (с.с. 27; 120-126). При цьому він обґрунтовано звертає увагу на практичну потребу синхронізувати кримінально-правову модель з антикорупційним фінансовим контролем (зміни до Закону «Про запобігання корупції», режим декларацій — с. 123-126).

Однак залишаються відкритими питання: чому саме 3 роки є оптимальним компромісом між ефективністю та правовою визначеністю, якщо в науковій літературі (наведеній самим автором) зустрічаються і ширші підходи аж до пов'язування зі строками давності (с. 121-122), а також якщо значна частина проваджень у ВАКС може тривати роками (с. 124-125)?

Результати відкритого голосування:

«За» – 5 (п'ять) членів ради,

«Проти» – 0 (нуль) членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує **Грабу Андрію Володимировичу** ступінь доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової спеціалізованої вченої ради, доктор юридичних наук, доцент **Марія КІКАЛІШВІЛІ**

Підпис [illegible] ую
Вчений [illegible]
КАРА[illegible]
08.05.2[illegible]